

Du pa
ryski,
parret
paikkui

Suomen
kansan rivot
runot

WSOY

**Tupa
rhyški,
parret
paukkui**

Tupa ryskhi, parret paukkui

Suomen
kansan rivot
runot

Koonneet

PETRA LAMPINEN | EERO ENQVIST | PINJA HAHTOLA

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

HELSINKI

© WSOY 2022
ISBN 978-951-0-49377-9
PAINETTU EU:SSA

Kiitos:

Jaakko Leino

Senni Timonen

Silja Koivisto

Eetu Lipponen

Pilvi Heinonen

Hanna Hintsala

Tatu Siivonen

Valtimonteatteri

SKS:n kansanrunousarkiston henkilökunta

Kalevala Korun kulttuurisäätiö

Siitä ja sen kestävyydestä

Kansanrunous on suomalaisille rakasta ja tärkeää. Menneiden sukupolvien suullisella runoperinteellä on aivan keskeinen osansa suomalaisessa kulttuurissa, identiteetissä ja mielenmaisemassa. Se määrittää kalevalaista kansaamme, on tärkeä osa yhteistä tekstimaailmaamme ja kuultaa läpi suomalaisuuden tuoreempien kerrostumien. Ei ole varmaa, olisiko suomalaisuutta ainakaan meidän nykyisin tuntemassamme muodossa olemassa ilman kansanrunouttamme ja siihen voimakkaasti nojannutta 1800-luvulla herännyttä kansallisuusaatetta.

Seksuaalisuus puolestaan on niin sanoaksemme elintärkeää koko ihmislajin olemassaololle. Ilman sen eri muotoja ja ulottuvuuksia kukaan meistä ei kirjaimellisesti olisi olemassa. Ei siis pitäisi olla lainkaan hämmästyttävää, että seksuaalisuutta käsitellään kansanrunoudessa monesta eri näkökulmasta ja sangen rehevin ilmauksin.

Monelle tuttu kansanrunous vaikuttaa kuitenkin tavattoman siveältä. Kalevalaisen perinteen tuhmimpia aineksia ovat Ainoa ahdisteleva Väinämöinen (tosin tämäkin ahdistelukohtaus tunnetaan oikeastaan vain Gallen-Kallelan dramatisoimana, Kalevalan 4. runossa Aino menee järveen ilman takaa-ajajaa), Ilmarisen itselleen kullasta ja hopeasta takoma kylmäksi petikaveriksi osoittautuva morsian

(37. runo), Kullervon maksettu lemmenhetki liikkuvassa reessä (35. runo), »sisarensa siuvahuttanut» märkähattu karjapaimen (12. runo) ja muutamat muut, yleensä melko vähäeleisesti kuvatut sattumukset. Vaikka uroot ja neidot -tematiikkaa Kalevalassakin sinänsä olisi helposti eroottisen toimintaelokuvan tarpeiksi, yleisin mielikuva kansanrunoista on siveä ja puhdashenkinen, jos kohta sotaisanpuoleinen.

Tällaisen mielikuvan taustalla on kansanrunojen keskeisimmän keruuaiakauden, 1800-luvun, yhteiskunnan moraalikoodisto. Kalevalassa ja ylipäätään nykyajan suurelle yleisölle tutuksi tullessa kansanrunoudessa ei puhuta alapään asioista niiden omilla nimillä. *Ei cunnus vihkien parane*, opettaa v-sanaa välttelevä sananlaskukokoelma. Kalevala sentään uskaltautuu mainitsemaan, kuinka Kullervon käsi on *neitosen nisoissa*, mutta muuten tapahtuman kuvaus on niukka: *Siinä neitosen kisasi, tinarinnan riu'utteli alla vaipan vaskikirjan, päällä taljan taplikkaisen*. Ajatus välittyy, mutta sillä ei mässäillä. Varsinainen skandaali on se, että neitonen paljastuu hänen sisarekseen ja häpeissään heittäytyy koskeen.

Siveään kuvaan kansanperinteestä lienee vaikuttanut myös se, mitä osia vaikkapa Kalevalasta ja Kanteletta-resta tai kansanrunoudesta on esitelty oppilaille koulun

äidinkielenopetuksessa, mitä taas vaivihkaa jätetty sen ulkopuolelle. Seksuaalisuudesta ei ole helppo puhua puberteetti-ikäisten kanssa, he kun ovat sen juuri keksineet ja siitä haltioituneet. Monin verroin helpompaa kuin tuoreen poltteen kanavoiminen vanhan kansan viisauteen on olla siitä viisaasti hiljaa.

Tämän kirjan poljento on toinen. Simo Salmisen 1960-luvun Pornolaulun sanoin *ruma sana sanotaan niin kun se on*. Tämän kirjan sivuilla itsensä ja taipumuksensa tunteva mies toteaa: *Jos mie vittua viljalt' saisin, söisin leivän huonomanki*. Mutta niin on maailmanjärjestys miehelle kova, että *vittu viisas villallehen, puo kavala karvallehen; eikä anna, eikä kiellä, miestä piinalla pitävi*. Rumista sanoista puhuminen tosin tuntuu väärältä: mitenkään lähtökohtaisesti rumiahan seksuaalissävytteiset sanat eivät ole, niiden kaunis käyttäminen vain kysyy tilannetajua. Usein on vanhan kansankin mielestä syytä milloin häveliäisyyteen, milloin kaunopuheisuuteen: *Elä sano vittuu vituks, vaan sano saksan sormukses. Kutsu kultarenkahaks*.

Huomattavaa tilannetajua vaatiikin se, mitä rakkaan lapsen monista nimistä kulloinkin on soveliainta tai herkullisinta käyttää. *Kyrväll' on kymmenen nimeä: yks on nilkki, toin nalkki, kolmas on koinu neuo, neljäs neien turva, viides vitun*

vasara, kuudes kullan nuppu, seihtemäs seisottaja, kaheksas on kannattaja, yheksäs on yllyttävä, ite kyrpä on kymmenes. Aihepiirin sanasto on valtava: Raimo Jussilan ja Maija Länsimäen parikymmentä vuotta sitten laatimassa teoksessa *Se siitä: suomen kielen seksisanakirja* on 700 sivua ja liki 11 000 hakusanaa. Vertailun vuoksi kaikki elämän alueet kattavassa Kielitoimiston sanakirjassa hakusanoja on runsaat sata tuhatta. Kyrvällä tuossa aihepiirin merkkiteoksessa on enemmänkin kuin kymmenen nimeä, kaikkiaan noin 970 – ynnä vielä 170 kivesten nimeä.

Miksi sitten moinen sanaston kirjavuus? Eikö yksinkertainen anatomis-toiminnallinen sanasto riittäisi seksuaalisuuden käsittelemiseen? Kenties, jos seksuaalisuus olisi luonteeltaan yksioikaisesti anatomis-toiminnallista. Sillä on kuitenkin valtavasti eri ulottuvuuksia, tunnekytköksistä moraalis-uskonnollisiin sääntöihin, suvunjatkamisesta itsetunnon kohottamiseen ja parisidoksen muodostamisesta ja vahvistamisesta kaupankäyntiin. Sosiaalinen koodi, hyvä tapa, vaatii puhumaan siitä eri tilanteissa ja eri ihmisten kesken eri tavoin. Minuuden tärkeät osat kaipaavat erisävyisiä nimiä, toisten ihmisten osat usein toisensävyisiä. Tyttöjen kesken puhutaan eri asioista ja eri sanoin kuin poikien kesken, mies puhuu naiselle yhtä ja miehelle toista ja vaimolleen muuta

Kell' on kyrpä, ottakaat käteen, pankat ketä keritkät.

Etelä-Karjala

ELIAS LÖNNROT 1837

*Runoja, loruja ja rallatuksia Suomen kansan
vallattomasta menneisyydestä*

Runonkeruumatkoillaan Elias Lönnrot, Carl Axel Gottlund ja muut kansanrunouden tallentajat kuulivat lemmestä suoraan ja kaunistelematta: kiihkosta ja sen nostatuksesta, naimisen puutteesta ja kaipuusta. Runoissa sukuelimet kulkevat omilla teillään vailla omistajansa kontrollia, vittu ja kyrpä riitelevät mutta himoitsevat toisiaan. Seksuaalisuus on ihana ja pelottava voima ja se kuuluu niin nuorille kuin vanhoille. Ei ole sellaista aihetta, josta ei runoa ilkeäisi riimitellä.

Tupa ryskyi, parret paukkui kokoaa suomalaisesta, 1800- ja 1900-luvuilla kerätystä seksuaalisesta kansanrunoudesta monipuolisen kattauksen: mukana on sukupuolielinten synty- runoja, ylistyksiä, loitsuja, pilkkaloruja, erilaisia rallatuksia ja kansanlauluja. Runot on koottu Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kansanrunousarkistosta.

www.wsoy.fi

81

ISBN 978-951-0-49377-9